

ERSTA
SKÖNDAL
HÖGSKOLA

S:t Lukas utbildningsinstitut

Psykoterapeutprogram, 90 hp

Examensuppsats på avancerad nivå, 15 hp

Vårterminen 2017

Det förändrande moderskapet -

Fem ensamstående småbarnsmammors upplevelse av förändring efter att de fött barn.

The transition to motherhood -

Five single mothers experiences of change after becoming mothers.

Författare:

Ulrika Karpefors

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
2. Teoretisk bakgrund	1
3. Tidigare forskning	4
3.1. Empiriska vetenskapliga studier	4
4. Frågeställningar	7
5. Metod	7
5.1. Undersökningsdeltagare.....	7
5.2. Datainsamlingsmetoder.....	8
5.3. Bearbetningsmetoder.....	9
5.4. Genomförande	10
6. Forskningsetiska frågeställningar	10
7. Resultat	11
7.1. Allt ändrades!	11
7.2. Det finns en bigger picture att ta hänsyn till.....	13
7.3. Kommer jag att rätta till?	16
8. Diskussion	18
8.1. Metoddiskussion	18
8.2. Resultatdiskussion.....	19
8.3. Förslag till fortsatt forskning.....	24
Referensförteckning.....	25
Bilaga 1	29
Bilaga 2	31

Sammanfattning

Inledning: Övergången till att bli mor belyses i denna studie utifrån fem ensamstående mödrars subjektiva upplevelse av sitt moderskap.

Frågeställningar:

- Hur upplever den ensamstående kvinnan moderskapet?
- Vilken inverkan har moderskapet på hennes självuppfattning?
- Vad upplevs hjälpsamt respektive begränsande för övergången till att bli mor?

Metod: Studien baseras på intervjudata från narrativt inriktade intervjuer med fem ensamstående förstagångsmödrar med barn, 9-15 månader gamla. Data har analyserats med tolkande fenomenologisk analys.

Resultat: Tre framträdande teman framkom. Det första temat fokuserar på barnet som en brytpunkt i kvinnans liv. Det andra temat illustrerar att det ur mor-barn-relationen som en jag-du-relation kan växa fram ett *vi* i relationen, vilken såväl utmanar som berikar moderns själv. Det tredje temat fokuserar på att den ensamstående modern brottas med frågor som rör tillräcklighet i sitt föräldraskap, vilket här ses som både ett resultat av det ensamma ansvaret och att den ensamstående modern tycks utmana såväl en tvåsamhetsnorm inom föräldraskapet som ett internaliserat kärnfamiljsideal.

Diskussion: Med utgångspunkt i relationell psykoanalytisk teori analyserades resultatet. Moderskapet visade sig i studien kunna medföra en själv-förändring genom en förändringsprocess i tre steg som för modern visar sig som: *själv-uppluckerande*, *själv-utmanande* och *själv-förstärkande*. Processen ses vila på såväl det praktiska som det etiska ansvar som modern har för barnet, något som i sin tur också genererar ett ansvar för sig själv. Intersubjektiviteten mellan mor och barn ses som en motor i processen. Den ensamstående modern tycks särskilt sårbar under denna process när hennes behov av närhet, stöd och erkännande accentueras. Den ensamstående modern riskerar också att uppleva sig *ensam-stående* om omgivningens uttryckliga och indirekta budskap går isär när hon genom sitt föräldraskap finner sig utmana vissa normer. Då finns risk att hon upplever sig ensam, utsatt och ifrågasatt. Att erbjuda kvinnan samtalsstöd under graviditet och framväxande moderskap med öppenhet för såväl den kroppsliga, psykologiska, relationella, sociala som existentiella dimensionen är en klinisk implikation som föreslås i studien.

Nyckelord: Moderskap, ensamstående, förändring, själv, intersubjektivitet, ansvar.

Abstract

Introduction: In this study, which is based on the interviews concerning the experiences of five single mothers, the transition to motherhood is highlighted.

Objectives:

- How does the single mother experience motherhood?
- What is the impact of motherhood on her self-perception?
- In the transition to becoming a mother, what is considered helpful and what is considered limiting?

Method: Based on five narrative interviews, with single mothers having children aged in the range 9 to 15 months, a qualitative interpretative phenomenological analysis (IPA) approach has been used.

Results: In the analysis, three themes emerged. In the first theme, the child was seen as a breakpoint in the woman's life. In the second theme it is acknowledged that, out of the mother-child relationship, like an *I* and a *You* relationship, a sense of a *We* emerged in the relation, which challenges as well as strengthens the mothers' sense of self. The third theme acknowledges that, the single mother struggles with a feeling of insufficiency as a parent, which is seen as both a result of the sole responsibility and that the single mother seems to challenge both a two-parent norm within the parenthood and an internalized ideal of nuclear family.

Discussion: Starting from relational psychoanalytical theory, the results were analyzed. In the study, the transition to motherhood follows a three-step process of self-changes that initially dissolves the self, then challenges the self and finally strengthens the self. The process is developed from an actual and ethical responsibility of the mother for the child, which in turn also generates a responsibility for herself. Intersubjectivity was seen as a driving force in the process. The single mother seems particularly vulnerable during this process when the need for closeness, support and recognition is accentuated. The single mother seems also at risk of experiencing herself standing alone when she finds that her parenthood might challenge certain norms and the immediate and indirect message of the environment might be divorced. Then there is a risk that she experiences herself questioned, exposed and lonesome. Providing women with therapy support during pregnancy and emerging maternity is a clinical implication suggested in the study.

Keywords: Motherhood, single mother, transition, self, intersubjectivity, responsibility.

1. Inledning

Genom människans historia finns moderskapet med via erfarenheter, myter och berättelser. Inom kulturen gestaltas moderskapet som en universell och samtidig personlig företeelse. En av de mest framträdande berättelserna i västvärlden axlar jungfru Maria, Jesu mor. Bilden spänner från en jordnära Maria som på djupet vet vad moderskapet innebär av osäkerhet, sårbarhet och kärlekens kval, till Maria som ett högt svävande ideal att eftersträva, eller bekämpa (Grenholm, 2005).

Med samhällets förändringar så ändras bilden av modern. Ett tidsdokument är statyn ”Arbetsrustrun” av Elma Oijens, på Landala torg i Göteborg. Hon står som symbol för modern i de barnrika arbetarfamiljerna i stadsdelen Landala, runt förra sekelskiftet. ”Med fast hand, stark av arbete, mjuk av kärlek, höll du samman hemmet” står det att läsa vid sockeln. I dessa dagar ser vi ett annat exempel föras fram, och framföras. På ADAS musikaliska teater, en liten scen i Göteborgs teatervärld, har en historiskt sett svag stämma nu tagit ton i det offentliga rummet. Den ensamstående modern, hennes utsatthet, och styrka, presenteras i föreställningen *Vi som bär världen: Om föräldraskap, fattigdom & feminism*. Underlaget till föreställningen är hämtat ur vad manusförfattaren Fia Adler Sandblad kallar: ”de glömda berättelserna” (ADAS musikaliska teater, 2017, s. 3).

Runtomkring oss har vi i dag en uppsjö av moderbilder, inte sällan förmedlade som välstylade ideal och därför långt ifrån en igenkännbar vardag som mamma. Det skapar ett glapp mellan illusion och verklighet, vilket medför frågor som varje mor ställs inför.

Inom psykoanalytisk teoritradition, inte minst hos objektrelationsteoretikerna Winnicott (1965/1993; 1971/2003) och Klein (1975/1993), är modern ofta belyst utifrån barnets perspektiv och den inverkan som hon har på barnets psykologiska utveckling. Modern och moderskapet blir så myllan vari barnet växer och formas. Men vad händer med modern under tiden? Hur påverkas hon i sitt inre när moderskapet växer fram? Syftet med denna studie är att vända sökljuset från barnet och låta det vila på *modern*, och belysa de förändringar som moderskap i sig kan innebära.

2. Teoretisk bakgrund

Föreliggande studie avser att belysa moderskapets inverkan på den ensamstående kvinnans upplevelse av sig *själv*, i en samtida och västerländsk kontext. I studien kommer *modern* att likställas med barnets omsorgsperson. Med *ensamstående* avses här en kvinna som ensam väntar och föder barn, och som huvudsakligen på egen hand ansvarar för barnets vård. Den ensamstående moderns upplevelse kommer att belysas friställd från den process som familjebildande och moderskap vanligen beskrivs, när två blir tre. I praktiken vet vi att den bilden inte alltid stämmer, varken nu eller historiskt sett. Kvinnor har väntat, fött och tagit hand om barn på

egen hand i alla tider. I dag är ungefär var femte mamma i Sverige ensamstående (Statistiska centralbyrån [SCB], 2016). Ändå tycks den ensamståendes erfarenheter ses som en företeelse i marginalen. Ofta har hon exkluderats, inte bara från sociala sammanhang utan också från forskning och teoribildning vilket avspeglar ett utforskat gap mellan det faktiska och det teoretiska. En avsevärd del av forskningen har fokuserat på barnets tidiga utveckling. Samtidigt ökar intresset för barnets utveckling i ett sammanhang. Det är därför relevant att beforska även moderns utveckling, då moderskapet innebär en omvälvande livshändelse som existentiellt drabbar individen, och skänker livet ett 'före- och ett efter' denna händelse. Särskilt intressant är det att fokusera på de mödrar som är ensamstående, då dessa är underrepresenterade inom forskning och teoribildning, och fånga deras subjektiva erfarenhet som en värdefull komponent i en ökad kunskapsbildning om hur det ensamstående föräldraskapet kan förstås i sig, som något annat än det gängse delade föräldraskapet. Något föreliggande studie önskar kunna bidra till.

Inom amerikansk psykoanalytisk teori har begreppen *subjekt* och *subjektivitet* en central roll. Människan ses som ett subjekt med en personlig upplevelse av sig själv i världen; ett integrerat individuellt själv i förhållande till den andre, samt i en vidare mening till sin omvärld (Benjamin, 1990). Människan som subjekt formas genom relationer och i mötet med omgivande miljö, inom sin samtid och diskurs. Subjektet möter den andre som en faktisk person här och nu, men också som en inre representation eller fantasi. Mötet med den andre innebär att vistas i ett kraftfält som formar och konstituerar människan till ett självmedvetet subjekt. En människa med innehåll och mening som tänker, känner, uppfattar och avser något (Lazar, 2001).

Subjektivitet är ett begrepp som används med olika innebörd. Levinas, en fransk filosof med rötter inom den hebreiska traditionen, framhöll subjektivitet som individens sätt *att träda fram* i sin egen person inför *den andre*, och ytterst sett bli mänsklig (Chalier, 1995). Levinas såg detta som grundläggande för människans existens, och därmed som en etisk hållning och mer av ett öde än ett fritt val, vilket står i kontrast till en modern idé om frihet som autonomi och självtillräcklighet. Människan är således fri i sig själv, men parallellt ansvarig för och beroende av den andre i en balansakt mellan frihet och ansvar (Chalier, 1995).

Inom den relationella grenen av psykoanalytisk teori har Stern (1996) och senare Benjamin (1998; 2006) liksom Baraister (2009) och Stone (2012) lyft fram moderskap och intersubjektivitet, där interaktionens betydelse för individens liv och utveckling framhålls. Barnets relaterande ses växa fram ur ett primärt förenat tillstånd med modern. Barnet kan i relationen successivt känna igen sig och identifiera sig med modern som ett markerat och handlande *subjekt*, en agent i världen, urskiljbar, igenkännbar och med kraft att både vara och göra (Mitchell, 2010). Benjamin (1998) formulerar *intersubjektivitet* som ett preoidipalt relaterande mellan mor och barn. Denna relation bär både igenkänning av den andre som ett

separat *du*, och karaktäristiska aspekter av *sig själv* i den andre. En ordning som friställer motsatsförhållandet mellan jag och du, och öppnar upp för självet inom dyaden mor-barn (Benjamin, 1998). I samspelet grundläggs en ömsesidig relation som är bekräftande och reglerande, anser Benjamin (2010). Ömsesidigheten grundläggs via moderns respons av att möta upp barnets behov, signaler och intentioner, men också genom hennes korrigerande och reparation av hinder och avbrott som uppstår i relationen. I moderns gensvar ryms såväl igenkänning med barnet som hantering av känslor och erfarenheter. Därmed vägleds barnet i sin framväxande upplevelse, och senare medvetenhet och förståelse av sig själv som subjekt. Här uppstår något mer än en upplevelse av jag och du. Ett *vi* tar form som utgör det tredje i relationen; *thirdness* (Benjamin, 2004). Thirdness skapar rymd och liknar Winnicotts (1969) begrepp *potential space*, men beskriver mer kvaliteten på vi-erfarenheten som en källa till ömsesidig möjlighet som frihet för själv-utforskande och utveckling.

Det är i vardagens små händelser som intersubjektiviteten växer fram i en dynamisk process. Barnet blir via kontinuerligt upprepade händelser bemött och erkänd, och därmed en som är *någon annan* än modern. Barnet får på så sätt successivt skarpere konturer av sig själv. Här möts värdet av anknytning såväl som urskiljande, ömsesidighet och relation å ena sidan, och behovet av separation och individuation å den andra (Veseth & Moltu, 2006). För Benjamin (2006) leder thirdness till ett intersubjektivt skapande med barnet som den andre. Samtidigt utgör den en slags garant för den intersubjektiva relationens överlevnad, något som är avsevärd betydelse för att modern ska kunna växla mellan behoven inom dyaden och vara *ett* (oneness) med barnets behov när det behövs, och därmed pausa sina egna. Problem uppstår om behoven krockar och thirdness uteblir. Kollisionen riskerar skapa låsning och kamp mellan moderns och barnets behov, vilket thirdness överbryggas genom att modern får tillgång till sin vetskap om, och förståelse för barnet. Barnets behov ses därmed som en tvingande omständighet istället för ett subjekt att duellera mot (Benjamin, 2006). Trots den uppenbart asymmetriska relationen mellan mor och barn så finns i thirdness en ömsesidighet som erbjuder frihet att få växa i sin egen rätt, för både barn och mor. Relationen ger så en möjlighet till både-och, istället för antingen-eller mellan subjekten (Benjamin, 1998). Motsatser kan därför samexistera och spänningar hanteras mellan beroende och självständighet. Självhävdelse kan därmed tillta utan att det riskerar att ske på den andres bekostnad (Yeatman, 2015).

Moderskap innebär en omvälvande process som inte låter sig fångas som ett entydigt subjektivt tillstånd. Begreppet *maternal subject*, enligt Baraister (2009) avser att mötet med barnet innebär en drabbning med den absolut andre, som samtidigt är den samme (av mig kommen). Barnet står för en annanhet som kallar modern till relation med barnet, och till sig själv. Moderns känsla av sig själv som en enhet eller som subjekt, övergår i ett uppluckrat, flytande tillstånd varur en ny identitet får möjlighet att konstrueras (Baraister, 2009). Mötet med barnet innehåller därför såväl en smärtsam utmaning som en öppenhet för en längtan och kärlek utanför

sig själv. En väsentlig komponent i denna process är barnets absoluta beroende (Baraister, 2009). Via behoven som barnets signalerar genom skrik och sökande efter mat, tröst och omvårdnad utsätts modern om och om igen för små avbrott och uppbrott, likt ett tätt och intensivt pockande. För modern medför det frustration när barnet inte är belåtet och tillfredställelse så snart barnet är nöjt, vilket Baraister (2009) menar växelvis markerar en gräns mellan *jag-du*, och ett sammansmältande genom ett *vi*.

Enligt Stern (1996) liksom Stone (2012) bär moderskapet med sig erfarenheter från relationen till den egna modern som aktualiseras under moderskapsprocessen via kroppsörnimmelser och minnen. Häri ryms psykologiska teman av närhet och beroende, separation och individuation, och därmed förlust och sorg, då modern vanligen är den första omsorgsperson som barnet knyter an till, och separerar ifrån (Mahler, 1974; Stone, 2012). Stern (1996) menade att moderskapet öppnar upp för en tillfällig *moderskapskonstellation*. Den medför bland annat en relationell triad i det inre bestående av: modern, hennes mor samt barnet. Dessa samspelar genom en oftast omedveten inre dialog och formar moderns intressefokus. Modern får därmed, genom att ta hand om sitt barn, psykisk tillgång till båda sidor av samspelet. Det ena här och nu (jag och mitt barn), det andra genom minnet och erinringarnas inverkan på tankar, känslor och upplevelser (jag och min mor). Gammalt väckts till liv men något helt nytt fordras av modern. Hon är nu i en position där empatiskt engagemang och identifikation krävs (Stern, 1996) för att kunna möta sitt barns grundläggande behov (Hart & Schwartz, 2010). Ansvarvilar tungt på modern, å ena sidan ansvaret för barnet och å andra sidan ansvaret över sig själv och sitt själv-erkännande utifrån frågor som: Får mitt barn vad det behöver? Duger jag som mamma? Hur ser omgivningen på mig som mamma? Dessa frågor är centrala för modern och påvisar värdet såväl av ett stödjande nätverk som av föregångare och förebilder i moderskapet (Stern, 1996). Här behöver modern nätverkets konkreta hjälp, stöd och uppmuntran för att kunna bearbeta, hantera och reorganisera sig själv, samt få stöd i nyorientering och ordning av livet (Baraister, 2009; Stern, 1996; och Stone, 2009).

3. Tidigare forskning

3.1. Empiriska vetenskapliga studier

Omställningen till att bli mor är en omvälvande process. I en översiktsartikel sammanställer Ammaniti och Trentini (2009) det psykoanalytiska perspektivet med anknytningsteoretisk förståelse och neurobiologiska observationer. De fokuserar på intersubjektivitetens grundläggande betydelse för utbytet mellan mor och barn. De tre forskningsfälten belyser det komplexa och dynamiska samspelet i tidig mor-barn-interaktion, och moderskapets psykologiska inverkan på kvinnan. Inom neurobiologisk forskning har man kunnat se att vissa delar av moderns hjärna utvecklas särskilt under graviditeten och första tiden med barnet. Intensiva

hormonella förändringar utgör en biologisk förutsättning för denna omställning vilken delvis omformar hjärnan genom ökad neuronmängd och strukturella förändringar. Man har också kunnat se att sinnesskärpan ökar och stresshormonet kortisol stiger, vilket skärper moderns uppmärksamhet, vakenhet och sensibilitet. Sammantaget innefattar inträdet till moderskapet en basal förändring av kvinnas självuppfattning vilken fordras för att kunna ge plats för såväl barnet som den nya modersidentiteten (Ammaniti & Trentini, 2009). Emmanuel och St John (2010) påtalar värdet av ett begrepp för denna mödosamma förändring, som också är en möjlighet till utveckling, som kvinnor genomgår i och med barnafödande. De lyfter fram Maternal distress (MD) som samlingsnamn för denna erfarenhet som omfattar symptom av isolering, ensamhet, förvirring och utarmning. Begreppet MD har funnits sedan 1990-talet och har främst definierats efter medicinsk modell och dysfunktion. Författarna menar att begreppet MD behöver utvecklas så att det spänner från den normala stress som moderskapet innebär till den nivå där den hotar den mentala hälsan. Ett kontinuum utifrån psykosocial kontext framhålls som hjälpsamt för att uppfatta och bedöma såväl mödrars stressnivå som moderns anpassningsförmåga till den nya rollen (Emmanuel & St John, 2010). Även Mauthner (1999) lyfter i en kvalitativ studie den psykosociala kontextens betydelse, och särskilt den relationella dimensionen. I studien framkom att omställningen till mor riskerar att övergå i postpartum depression om mödrar inte har möjlighet att uttrycka, dela och validera sina erfarenheter tillsammans med någon, i tillräcklig grad. Om modern såväl interpersonellt som kulturellt möter en icke-dömande hållning, stöd och acceptans så främjas en integration av erfarenheterna. Man kunde se att en ofta tyst erfarenhet av diskrepansen mellan en idealbild av moderskapet och den egna erfarenheten medförde en särskild risk för depressiv utveckling. Dessa ideal är personliga, men tydligt kulturellt färgade (Mauthner, 1999). Även Darvill, Skirton och Farrand (2008) belyser i sin grounded theory-studie nyblivna mödrars självbild. Tre teman kondenseras fram vilka rör kontroll, stöd och familjebildning. Bristande kontroll och därmed en intensiv sårbarhet relaterades till upplevelse av att vara i händerna på kroppen, kanske för första gången i livet. Förlossningen medförde upprymdhet och stolthet men också extrem trötthet och desorientering. Den stora utmaning mödraskapet innebar var oväntad för kvinnorna, liksom den känslomässiga berg-och-dalbanan som följde. Behovet av stöd framkom tydligt, främst från andra mödrar, eventuell partner eller vänner. Studien visar att födandet upplevdes gå bättre än väntat. Däremot innebar påfrestningarna, under främst tidig graviditet och den första tiden med barnet, en överraskning. Bristande realistiska förväntningar var framträdande och Darvill, Skirton och Farrand (2008) menar att mödravård generellt sett har det kroppsliga i fokus, men den psykologiska förberedelsen är mer knapphändig vilket kan vara en bidragande orsak till postpartum depression. Bättre information tidigt under graviditeten så att förväntningarna blir realistiska på vad som väntar när barnet är fött, liksom kontakt med andra gravida/mödrar för igenkänning och normalisering uppfattar författarna som särskilt hjälpsamt (Darvill, Skirton, & Farrand, 2008). Den relationella kontextens betydelse påpekas av Mauthner (1999), som riktar kritik

mot den biomedicinska tendensen att patologisera och en feministisk tendens att trivialisera kvinnors erfarenhet av moderskap, och eftersöker ett större allvar i frågan. En kritisk hållning till de biomedicinskt dominerade frågorna inom mödravården framförs också i en dansk metastudie av Prinds, Hvidt, Mogensen och Buus (2014). Författarna menar att det biomedicinska perspektivet sätter ramarna för moderskapets förändring och att frågor av mer existentiell och meningsskapande karaktär kommer i skymundan, varpå möjlighet för utveckling inte tas tillvara. Moderskapets förändring initierar existentiella frågor. I relation till barnet väcks såväl en ny styrka som sårbarhet. Prinds et al (2014) syntetiserar 11 kvalitativa studier med existentiellt perspektiv publicerade mellan 1990 och 2010 med fokus på det meningsskapande i livsförändringen så som förhållande till kropp, relationer och livet i stort. Omställningen till mödraskap beskrevs som svårfångad, ordlös, känslomässigt fluktuerande och paradoxal med åtföljande vinster och förluster. Mötet med och ansvaret för barnet liksom en ökad medvetenhet om dödens realitet sågs av författarna accentuera en ny självbild och ett nytt sätt att vara i världen, vilket framkom som centralt och djupt meningsfullt. Rådande mödravård formad utifrån teknokratisk modell reflekterar samhällets värderingar. Den känsla av ensamhet och sårbarhet som moderskapet medför riskerar att patologiseras, snarare än tillvaratas. Ett mer holistisk bemötande framför Prinds et al (2014) som en mer framkomlig väg för mödrar att få tillgång till en utvecklingspotential som livsomställningen kan medföra. Detta tar också Slootjes, Mc Kinstry och Kenny (2016) fasta på i sin studie. De framhåller att en helhetssyn utifrån de komplexa psykologiska, sociala och fysiska aspekter som berör moderskapet fordrar ett interdisciplinärt bemötande och omhändertagande. Utifrån evidensbaserade studier framhålls ett sådant individuellt anpassat stöds betydelse (Slootjes, Mc Kinstry, & Kenny, 2016). I en longitudinell studie av mödrars upplevelse som spände från tredje trimestern till dess barnet var 6 månader, undersökte Behringer, Reiner och Spangler (2011) hur sorg, ångest och ilska hanterades av 77 blivande/nyblivna mödrar. Man fann med hjälp av olika intervju- och skattningsinstrument att både tidiga och aktuella relationsmönster var av betydelse exempelvis för förmågan att uttrycka och hantera ilska. Nuvarande relation till en partner påverkade moderns möjlighet att uttrycka sorg och ångest. Ett tryggt anknytningsmönster liksom en trygg anknytning till en stödjande partner förbättrade också möjligheten till återhämtning (Behringer, Reiner, & Spangler, 2011). Utifrån sociologiskt perspektiv belyser Bailey (1999) gravida kvinnors självuppfattning. Författaren visar i en diskursanalys av 30 intervjuer med gravida hur förändringen till att bli mödrar påverkar såväl själv-identitet, yrkesidentitet som identiteten som mor. Författaren menar att kvinnorna genomgår ett uppbrott av sitt själv där olika delar fördjupas och/eller framträder tydligare, snarare än att moderskapet i sig innebär en total förändring. Bailey (1999) liknar moderskapets inverkan vid en temporär prisma varigenom självet belyses. Kvinnorna beskriver att moderskapet förstärker självvärdet. De känner sig mer vuxna och ansvarsfulla och växer med uppgiften, men upplever sig samtidigt mer självkritiska och ängsliga. Graviditeten ses som en tid för introspektion. Förhållandet till kroppen ändras vilket åskådliggör en inre förändring. Vissa

kvinnor vittnar om en upplevelse av upplöst kroppsgräns och en känsla att vara "allmän egendom", andra att kroppen blev ett skydd för självet att dra sig tillbaka i. Kroppen fick en ny framtoning vilket upplevdes befriande, men också sårbart. Särskilt beskrevs en oro för viktuppgång och att kroppen ändras. Relationen till andra lyftes fram. Också här var olikheterna stora. Vissa upplevde en ökad närhet och fördjupade relationer till närstående så som partner och den egna modern, andra att saknaden efter stöd och närhet blev särskilt påtaglig (Bailey, 1999). Behovet av stöd är något som i ovanstående artiklar genomgående tas upp som avgörande, vilket i sig får den ensamstående moderns utsatta situation att framträda särskilt tydligt. Syftet med denna studie är således att utforska den ensamstående moderns upplevelse av moderskapet.

4. Frågeställningar

- Hur upplever den ensamstående kvinnan moderskapet?
- Vilken inverkan har moderskapet på hennes självuppfattning?
- Vad upplevs hjälpsamt respektive begränsande för övergången till att bli mor?

5. Metod

5.1. Undersökningsdeltagare

Studien rör ensamstående och föräldralediga förstagångsmödrar med barn i åldern 9-15 månader. Deltagare söktes på minna-mottagningen i Göteborg då mottagningen är den enda i sitt slag i landet som erbjuder riktat stöd, före och efter graviditet till ensamstående, ett stöd som erbjuds i grupp (föräldragrupper) och individuellt (kris- stöd och behandlande samtal). Fem deltagare medverkade i studien.

Då syftet med studien var att fånga deltagarnas upplevelse av moderskapet och den förändring det eventuellt inneburit så bedömdes det lämpligt att deltagarna skulle ha en känslomässig närhet, men samtidigt mental distans till att få barn och bli mamma. Därför var ett av urvalskriterierna att deltagarna hade viss distans till förlossningen som en omvälvande erfarenhet i sig, och samtidigt erfarenhet av moderskapet som hunnit bli vardag innan exempelvis yrkesarbete och barnets förskoletid tagit vid.

Från en lista med sju namn på potentiella deltagare som uppfyllde urvalskriterierna, och som studiens författare inte har någon behandlingsrelation med togs en första kontakt. Modern med äldst barn kom att kontaktas först, och därefter de andra i en fallande ordning. Alla tillfrågades först muntligt via telefon. Om intresse fanns att delta översändes ett deltagarbrev (*Bilaga 1*) med fördjupad information. Alla uppgav att de var intresserade. Två personer ändrade sig sedan och önskade avstå. En av dessa angav som skäl att temat för intervjun väckte till

liv önskade minnen och obearbetade känslor. Den andra fick förhinder. De fem övriga tackade ja och intervjuer kunde genomföras. Deltagarna var bosatta i Göteborgsområdet och åldern varierade mellan 30 och 39 år.

5.2. Datainsamlingsmetoder

Då utgångspunkten var att fånga deltagarnas livsvärld och subjektiva erfarenheter (Kvale & Brinkmann, 2014) valdes en *narrativ intervju* så som den presenteras av Hollway och Jefferson (2010) för att främja detta syfte. Denna metod ger möjlighet att beakta komplexitet och variation inom och mellan deltagarnas berättelser. En bärande idé är öppenhet för det unika både i individen och i intervjurelationen (Hollway & Jefferson, 2010). Intervjufrågorna (*Bilaga 2*) fokuserade därför deltagarens upplevelse och utformades för att öppna upp för associationer och förändring under intervjuens gång. Följdfrågor ställdes i syfte att fördjupa.

En medvetenhet eftersträvades kring den maktobalans som uppstår mellan intervjuare och deltagare under intervjusituationen (Kvale & Brinkmann, 2014). Det inbördes förtroendet är således av vikt när berättelsen tar form och fångas in. Deltagaren tillåts uttrycka sin unika förståelsehorisont varför förståelse för deltagarens berättelse eftersträvas under intervjusituationen. Hollway och Jefferson (2010) ser berättelsen som rik på kopplingar mellan händelser från då till nu, vilket gör den lämplig för föreliggande studie vars fokus är förändring i en ny livssituation.

Då intervjuerna gjordes av studiens författare som även är anställd på minnammottagningen så fanns en särskild förförståelse att beakta. Den innebar en kunskap baserad på mångårig yrkeserfarenhet kring det speciella i att vänta och föda barn, och att bli förälder på egen hand. Förförståelsen måste dock medvetandegöras för att berika, i annat fall riskerar den att förblinda eller kanske förenkla, och värdefull kunskap kan gå förlorad. *Objektivitet* inom kvalitativ metod är enligt Kvale och Brinkmann (2014) ett etiskt och epistemologiskt begrepp som fungerar som ett hjälpverktyg i intervju och analys. I studien eftersträvades *reflexiv objektivitet*, vilket innebär en reflexivitet kring hur undersökaren kan influera forskningsprocessen med egen subjektivitet och egna fördomar (Kvale & Brinkmann, 2014). Ett etiskt protokoll fördes därför parallellt med intervjuprocessen som stöd för ett kontinuerligt reflekterade.

Intervjuguiden användes som utgångspunkt (*Bilaga 2*) för att fånga deltagarnas upplevelse av moderskapet och erfarenheter av vad som varit hjälpsamt och/eller begränsande under moderskapets process. Intervjuguiden fungerade riktande, men inte bindande, för att skapa frihet och utrymme för såväl explicit som implicit material. En löpande reflexivitet fordras hos intervjuaren, vilket i detta avseende medför att vara parallellt deltagande och utforskande. Ömsom innebär det att intervjuaren befinner sig nära deltagarens upplevelse och empatiskt lyssnar

in såväl det explicita som det implicita, för att ge plats för deltagarens uttryck. Ömsom innebär det att intervjuaren i viss mån distanserar sig och reflekterar över det som formuleras och uttrycks i ett mer övergripande perspektiv. Denna växelverkan möjliggör för dynamik och ett dubbelt perspektiv för intervjuaren, som med hjälp av frågor, klarifieringar och sammanfattningar kan kontrollera att denne uppfattat deltagaren rätt och därefter välja relevanta fördjupningsfrågor.

Det bör tas i beaktande att den kvalitativa forskningsintervjun som använts ligger nära en psykoterapeutisk samtalsteknik. Klinisk erfarenhet kan fungera hjälpsamt gällande möjlighet till fördjupning och förståelse i intervjusituationen genom att hålla intervjun nära syftet, men får inte missbrukas eller missleda deltagaren. En medvetenhet och vaksamhet kring såväl roll som förhållande mellan studiekontext och subjektivitet, för såväl deltagare som intervjuare har därför eftersträvat genom intervjuprocessen (Kvale & Brinkmann, 2014).

5.3. Bearbetningsmetoder

Intervjumaterialet analyserades utifrån Interpretative Phenomenological Analysis, IPA, en metod med hermeneutisk, fenomenologisk och idiografisk ansats (Smith, Flowers, & Larkin, 2009). Hermeneutisk inlevelse och tolkningens betydelse, liksom förhållandet mellan del och helhet som i den hermeneutiska cirkelns dynamiska process, är genomgående för studien (Hansson, 2011). Det innebär att analysarbetet inte sker linjärt, utan snarare i en rörelse som går fram och tillbaka mellan förståelse av del och helhet (Smith, Flowers, & Larkin, 2009). Analysen syftar till att nå en förståelse för deltagarnas upplevelser så som de framträder under intervjuerna. I fokus för analysen står deltagarnas personliga och unika uttryck, liksom fenomenet så som det framkommer i deltagarnas medvetna upplevelse. Deltagarnas livsvärld, det vill säga så som deltagaren upplever och förstår sin omvärld, avses att belysas i en teoretisk kontext (Allwood & Erikson, 2010). Den idiografiska ansatsen innebär att man eftersträvar att förstå de specifika detaljerna och djupet av deltagarnas personliga berättelser (Smith, Flowers & Larkin, 2009). Analytiskt fokus vilar på deltagarnas försök att finna mening i sina upplevelser och analysen är initialt nära deltagarnas berättelse för att sedan tolkas. Analysen blir därmed resultat av en dubbel tolkning när deltagaren förmedlar sin förståelse, och studiens författare söker förståelse av deltagarens förståelse (Larkin, Watts, & Clifton, 2006). Tillvägagångssättet inom IPA är således grundligt och systematiskt, men samtidigt öppet för dynamisk analys och process (Smith, Flowers, & Larkin, 2009).

En självmedvetenhet hos författaren om egen inre och yttre utgångspunkt fordras, liksom en strävan att bildligt talat gå in i deltagarens beskrivning och verklighet (Willig, 2013). Detta fordrar att också den analytiskt tolkande rollen innehåller en hermeneutisk cirkel-rörelse mellan förståelse och förförståelse på det vis Gadamer avsåg (Allwood & Erikson, 2010). *Moderskap* och *subjektivitet* så som de används inom relationell psykoanalytisk teori är begrepp som är centrala för studien och

som fungerat vägledande i tolkning och analys.

Det första steget i analysen var att parallellt lyssna på och läsa det transkriberade materialet flera gånger. På så sätt uppnåddes en kännedom om materialet. Därefter genomfördes en detaljerad läsning i syfte att identifiera meningsbärande enheter ur deltagarens berättelser om sina upplevelser. Dessa meningsbärande enheter hamnade herefter i förgrunden för analysen. Det tredje steget i analysen var att och sortera meningsbärande enheter med gemensamt innehåll varvid teman bildades. Dessa var grundade i deltagarens berättelser, men på en mer abstrakt analysnivå. I nästa analyssteg sorterades teman med gemensamt innehåll varvid överordnade teman skapades. Dessa reflekterade både deltagarens berättelse och författarens tolkning. De befinner sig således på en högre abstraktionsnivå och pekar på vad som i analysen framträdde som det viktigaste i deltagarnas berättelser. Teman summerades och sammanställdes och bildar studiens resultat (Smith, Flowers, & Larkin, 2009).

5.4. Genomförande

De narrativt orienterade intervjuerna (Hollway & Jefferson, 2010) genomfördes mellan den 6 juli 2016 och den 26 oktober 2016. Vardera intervju tog mellan 50 minuter och upp till 80 minuter att utföra, och genomfördes på den plats som deltagaren själv valde, då känsla av att känna sig bekväm eftersträvades. Tre deltagare valde minna-mottagningen som intervjuplats. Två av dessa hade sina barn med sig, och en deltagare hade ordnat barnvakt. Det ena barnet sov under intervjun, och det andra barnet var vaken och sågs om av sin mor parallellt med intervjun. Två deltagare valde att intervjun utfördes i hemmet. Ett barn sov, och det andra lekte mestadels lugnt i soffan under sin mors uppsyn under intervjun. Telefon och iPad användes för inspelning. Intervjuerna sparades sedan avkodade som ljudfiler. En pilotintervju genomfördes (6 juli, 2016) varvid intervju-upplägg och intervjuguide samt teknik testades. Intervjuerna transkriberades sedan ordagrant, med tillägg av känslouttryck, gester och miner. Efter Kvale och Brinkmans (2014) tankegångar kom reliabilitet så som sannhet och lyhörddhet gentemot deltagarnas berättelser att eftersträvas, vilket skedde genom kontinuerlig reflektion.

6. Forskningsetiska frågeställningar

Utifrån ”Lag om etikprövning av forskning som avser människor” (SFS 2003:460; Vetenskapsrådet, 2002)) balanserar föreliggande studie mellan forskningskravet, det kunskapsvärde studien förväntas medföra, och individskyddskravet. Studiens syfte att fokusera ensamstående mödrars erfarenheter av moderskapet är ett område som kan ses bidra till en kunskapsinhämtning rörande en forskningsmässigt och teoretiskt sett marginaliserad grupp. Samtidigt beaktades individskyddet noggrant, eftersom deltagarna har tillfrågats i ett så pass skyddat

sammanhang som minna-mottagningen utgör. Genom både muntlig och skriftlig information genom deltagarbrev (*Bilaga 1*) med information om frivillighet och rätten att avbryta sitt deltagande utan förklaring, har informationskravet tillgodosetts. Deltagarna har därefter beslutat sig för att delta eller inte, vilket de meddelat författaren per telefon eller mail och därmed har samtyckeskravet uppfyllts. Då deltagarna och studiens författare har kännedom om varandra genom att ha setts på minna-mottagningen, så gavs särskild information i deltagarbrevet om att beslutet om ett eventuellt deltagande inte skulle komma att påverka vare sig pågående behandling eller övrig kontakt med mottagningen. Detta som en särskild försiktighetsåtgärd.

Alla personuppgifter har förvarats säkert och separat från intervjudata. Konfidentialitet har särskilt beaktats, då deltagarna getts möjlighet att ta del av citat och särskilt belysande avsnitt innan uppsatsens färdigställande. Som ett ytterligare led i konfidentialitetskravet har citaten ej knutits till varandra för att illustrera en specifik deltagares yttringar, utan står friställda utan benämning för att förhindra eventuell igenkänning av deltagarna. Nyttjandekravet tillgodoses genom att all data och tillhörande personuppgifter endast används i denna studies syfte, och makuleras omedelbart efter att uppsatsen examinerats och godkänts (Lag om etikprövning av forskning som avser människor, SFS 2003:460). Deltagarna kommer att få ett exemplar av föreliggande uppsats, samt information om att den läggs upp på DiVA, Ersta Sköndal Bräcke högskolas publiceringsdatabas.

7. Resultat

Under analysen framkom tre överordnade teman som tydliggör centrala aspekter av deltagarnas erfarenheter. Dessa tydliggörande teman bör dock ses som en operationalisering av de komplexa upplevelser som deltagarna berättat om, och teman ska inte förstås som ömsesidigt uteslutande eller entydigt definierade. De överordnade temana kommer att presenteras var för sig och belysas med citat från intervjuerna. Respektive tema har fått sitt namn från citat från deltagarna och de benämns: ”Allt ändrades!”, ”Det finns en bigger picture att ta hänsyn till”, och ”Kommer jag att räcka till?”

7.1. *Allt ändrades!*

Gemensamt för deltagarna är att graviditetetsbeskedet kommit oväntat och varit omtumlande. Tanken på att bli mamma kunde innebära att en dröm om barn gick i uppfyllelse, även om ingen av deltagarna hade föreställt sig att bli ensamstående. Exempelvis hade en deltagare noga övervägt insemination, men kommit fram till att det inte var något för henne. När hon blev gravid så hamnade frågan plötsligt i en ny dager. En deltagare var tydligt kluven inför uppgiften som mamma:

När jag blev gravid och kände det här att, å *herregud* hur ska jag klara att bli *mamma*... det här går ju inte liksom, det fixar inte jag ändå en glädje i det, att få uppleva det här... att *jag* ska bli mamma!

En annan deltagare hade ingen barnlängtan alls. Hennes syn på barn och mammalivet var relativt negativ. Därför förstod hon sin reaktion på graviditeten som mycket överraskande: ”Jag ska bli någons mamma! så kände jag i samma sekund som jag såg att det blev plus på den där stickan”.

Analysen visar således att graviditetsbeskedet inneburit något oförutsett och existentiellt drabbande för deltagarna, och de har stått tämligen oförberedda inför intensiteten i erfarenheten. De konsekvenser som barnets inträde i livet kom att medföra kan ses som absolut tvingande och omskakande; en brytpunkt. Barnet, och att ta emot sitt barn som ensamstående, medförde en genomgripande förändring som utlöste en krisreaktion, något deltagarna på olika sätt fått hantera. Detta kan ses som återkommande krisvägor av varierande grad, under hela processen, vågor som innebar skiftande känslor. En malande oro tycktes däremot mer permanent.

Man är mer orolig utav sig liksom, när man, nä, men *allt*, när man åker spårvagn, när man väljer... eh, alltså när man kör bil, när man tänker på hur man lever, vad man äter, ja allt möjligt... det är svårt att förklara det riktigt så, men att det är mer oro i kroppen, det är det...

En framväxande beslutsamhet, målfokusering, och skärpa framkom och modet steg vilket i analysen ses som resultat av bearbetning och acceptans.

När det var klart att nu *är* det så här, det finns ingen återvändo...så gick jag *all in!* ... jag trappade ner på allting, det kändes som att man tog ett steg tillbaka och jag... eh, gick in i ett nytt lugn, och boade väldigt mycket hemma...

Deltagarna tog även upp yttre konsekvenser som graviditeten innefattat så som inverkan på boende, ekonomi och livsstil. För en deltagare blev konsekvenserna omfattande: ”Jag flyttade ju ifrån mitt hem, alla mina vänner, min skola, alla mina framtidsplaner och drömmar, å det som... ja, mitt *hem* liksom”. Detta är ett exempel på hur deltagarna förstod graviditeten som en brytpunkt och ett uppbrott. Uppbrott från det gamla, trygga och invanda som inte tycktes förenlig med livet som ensamstående mamma och ansvaret för ett barn. Ett ansvar som i analysen framträder med existentiell skärpa och nödvändighet.

Ansvaret man får som mamma, ansvaret för en annan person, visst inte livslångt men, men det är ändå väldigt många år som jag har ansvaret så att hon har det bra och ska ha en bra uppväxt... det känner jag är en stor grej... liksom, man vill ju att det ska bli så bra som möjlig, att hon ska utvecklas till en fin människa.

7.2. *Det finns en bigger picture att ta hänsyn till*

Som en röd tråd i intervjuerna löper en förskjutning av fokus i livet, från sig själv till barnet, efter att barnet har fötts. En process som sågs som naturlig men samtidigt svårhanterlig när behoven kolliderade. Fokuseringen på barnet upplevdes självklar men kunde samtidigt förstås som en smärtsam erfarenhet. En deltagare var mycket medtagen efter en dramatisk förlossningsupplevelse, och brottades med vad som kan ses som en kompromisslös behovskonflikt:

Man fick eh,... *kämpa* sig till liksom ett... å bli bättre, sitt hälsotillstånd snabbt för att man vet att den människa man precis fött är väldigt beroende av en, *det* har varit jobbigt ... man skulle försöka knyta an fast man knappt kunde bära han.

Förskjutningen gentemot barnet framställdes också som överraskande positiv: ”Det är *skönt* att vara... självuppopoffrande kanske är fel ord, för jag känner inte att jag offerar någonting... men att, eh,... det är skönt när någon *annan* betyder mer än en själv”. Samma deltagare säger också:

Det är ju en *fantastisk* känsla som kommer fram när man har fått sitt barn, att man vill vara med sitt barn, att man *vill* göra... det är ju det som hela moderskapet och föräldraskapet bygger på att man *vill* sitt barns bästa... och all tid man lägger på sig själv innan. Man vill ju inte utplåna sig själv och man har fortfarande behov och så vidare, men man har så mycket kraft... att lägga på sitt barn istället.

Analysen visar ett skiftande fokus från sig själv till barnet. Detta skifte medförde vad som kan beskrivas som ett tillfälligt friställande av sig själv, sin identitet, vilket också får effekt på livsstilen. En frihet och vila i barnet kunde här anas innan en reviderad identitet tog vid. Deltagarna beskrev processen som tudelad. Det gamla ställdes mot det nya utifrån vad som kan ses som en upplevelse av att befinna sig mitt emellan, och därmed på okänd mark.

På nåt sätt har det varit skönt också, för att när en livsstil pågår väldigt länge så är det svårt att bryta den det var lite av en *may* samtidigt var det lite ok, det är mycket saker nu som jag inte kommer kunna göra på ett tag.

Känslor av ovisshet och osäkerhet framkom i relation till den uppluckring av identitet modern upplever då hon hamnar i barnets skugga, något som på djupet berör och aktualiserar livsfrågor så som riktning och mening.

Så jag måste hitta en helt ny *jag*, det måste jag finna, så det håller jag på med nu, så jag är lite mer vilsen än kanske vad jag någonsin varit men samtidigt... har jag funnit meningen med livet... så jag har vänt om. Förut har jag vetat vem jag är men inte vart jag är på väg, nu vet jag vart jag är på väg, men inte vem jag är...

Processen beskrevs samtidigt som krävande, ensam, utlämnande och sårbar. Erfarenheter av identitetsförlust kunde te sig skrämmande, något som deltagarna brottades med men som visade sig svår att kommunicera och få gehör för.

Mycket av den jag var försvann liksom Från början tror jag att jag faktiskt, att jag haft en depression, att man stått och ljugit när man har skattat depressionsskalan på BVC för jag känner ju, helt ärligt, att så dåligt som jag mått efter att jag fått barn så dåligt har jag aldrig mått i hela mitt liv... *aldrig!*

Fokusförskjutningen visar således på såväl möjlighet som hot för identiteten, något deltagarna tycktes ha hanterat mestadels på egen hand. En brist på reella förväntningarna av vad livsförändringen inbegrep kunde ses i berättelserna. En deltagare hade inför sitt föräldraskap en genomgående positiv bild av hur livet skulle förändras vilken hon förstod att hon fått förmedlad från omgivning och samhälle. Hon uttrycker en djup besvikelse över den onyanserade bilden:

Det här var inte riktigt det jag signade upp mig på när jag fick barn... ah, jag tycker att många beskriver det här med att få barn som ett rosa-skimrande gullensnutplutt-moln, men å få barn är ju skitjobbigt!

Framträdande i analysen är den utsatthet och ensamhet som ensamstående kan ställas inför genom att, utöver att hantera den fysiska och psykologiska förändring som moderskapet innebär, stå ensam med allt arbete. Att på egen hand svara för *allt* vad livsomställningen utgör utan självklar avlastning lyfts i berättelserna som synnerligen krävande. Det visar på en betydande sårbarhetsfaktor som dessutom tycks vara försedd med munkavle. En erfarenhet av att man inte har rätt att klaga visar sig bland deltagarna: Valet att fullfölja graviditeten var ju hennes och hon kunde ju ha gjort abort, därför får hon nu ”skylla sig själv”.

Du har ingen aning om hur det är att 24 timmar om dygnet vara *själh* med ditt barn... nä, man vet inte om man inte varit där själv, man kan inte föreställa sig hur det är... hur mycket man än älskar sitt barn så kan man behöva *fem* minuter när man bara får vara själv... alla människor har ju ett behov av att bara få vara.

Även om deltagarna beskriver belastningar och ensamhet framkommer även att en kraft kan väckas ur den nödvändighet som ensamstående ställs inför. Väl tillvaratagen kan denna kraft vara en källa till utveckling för individen. Här ses ansvarskänslan som en särskilt väsentlig komponent.

Jag måste lösa det själv. Jag kan fråga om råd, jag kan ringa mamma eller BVC men i slutändan är det jag som måste, eh,... det har varit väldigt utvecklande för mig att behöva ta tag i sådana här viktiga saker Jag har varit tvungen att hitta styrka och kraft att göra saker, inte bara... jag kan inte *inte* orka!

Deltagarna beskrev att de upplevde att de förändrades och utvecklades i och med att de blev mammor. Deras erfarenheter tolkas här som att den fokusförskjutande processen trots upplevda svårigheter visar på en potential som finns däri. Om den

tas tillvara kan den reviderade identiteten generera utveckling. Att släppa taget om det man tidigare uppfattat som väsentligt för den egna identiteten och uppgå i ett större sammanhang kunde också ses som en vinst, vilket en deltagare funderade över på följande vis:

Jag hade ju högre krav på mig själv på alla plan förut, allt ifrån på jobbet och utseendemässigt å,... ja, nu kan jag slappna av på ett annat sätt... jag eh, vet inte hur det kommer sig riktigt... men det har nog mycket att göra med att jag har förflyttat fokus och för mig har det varit *jättenyttigt* att inte behöva fokusera hundra procentigt på mig själv.

I berättelserna skildras mötet med barnet också som ett möte med sig själv. Att möta barnet som en egen individ och samtidigt se en del av sig själv i barnet framställdes som ett kitt av tillhörighet och gemenskap. En deltagare formulerar sin erfarenhet av att få sitt barn som att:

Få ut någon del av sig själv någonstans, att det finns en person som är en del utav mig och alltid kommer att vara det oavsett vad som händer, å att oavsett vad som händer så kommer vi att höra ihop ändå, jag kommer alltid att vara hans mamma, oavsett vad som händer, å det är ju en otrolig lycka.

En annan deltagare uttryckte förundran och fascination över barnet som: ”halva jag”, vilket hon beskrev som ”lite mäktigt liksom”. I analysen ses mötet med såväl barnet som med sig själv som något som kan generera kraft, och stärka vi-känslan. Det finns någon mer och något annat som får betydelse och som samtidigt är så mycket av en själv, vilket tycks fylla på självkänslan och samtidigt avhjälpa den ensamhet som deltagarna av och till visade sig brottas med.

Det är ju liten egotripp att ha barn. Man ser en kopia av sig själv fast en mycket bättre kopia och man har någon som tycker så mycket om en, som bara vill *ha* en, alltså det blir ju som nån cirkelgång, att vi mår bra av varandra.

”Nu har jag ju en eh, en väldigt liten *partner in crime* här” som en deltagare skämtsamt uttrycker det och tillägger: ”så på ett sätt har jag väl blivit eh, kanske starkare”. Detta kan ses som ett uttryck för en känsla av såväl samhörighet som något mer än relationen med barnet i sig. Deltagarna förstår således moderskapet som att gå från ett *jag* och *du*, till ett *vi* tillsammans med barnet, något som både tycktes kosta på och generera energi. ”Jag har lagt ner *hela* min själ i att behålla mitt barn... nu är det jag och mitt barn. *Vi* är ett team!” säger en deltagare med eftertryck. I analysen kan det förstås i termer av att modern låtit sig uppslukas av barnet; att lära känna och ta hand om med allt vad det innebär. Detta innefattar en ny erfarenhet av ömsesidighet. ”En annan slags kärleksrelation” formulerar en deltagare det, vilken hon såg som helande och läkande. Deltagarnas beskrivning av att de fått något tillbaka ur känslan av *vi* förstås i analysen som en stärkande dimension då *vi*:et tycks skänka erkännande, energi och fördjupad kärlek, samt en form av förstärkt närvaro: ”Jag har lite lättare för att vara i nuet nu, tycker jag, just för de här stunderna med henne... då är det bara *hon* och *jag* som gäller!”.

Närvaro som kan förstås som ett resultat av att gå upp i delad erfarenhet med sitt barn:

Jag var väldigt glad för honom också så det var väldigt ömsesidigt att vi var väldigt glada för varandra och jag fick verkligen lära mig att leva i stunden ... de gjorde mig lugnare jag kunde liksom landa, jag kunde finna glädje och lugn... och *vördnad* i små saker liksom... en ny blomma, åh!

7.3. Kommer jag att räcka till?

Du kan få aborteras liksom, varsågod, du behöver inte vara pappa men du kan inte bestämma att jag inte ska vara mamma, för det är mitt barn liksom, då tar jag hela mitt barn och går! det krävs väldigt mycket för att våga behålla ett barn... speciellt om man har en pappa som... inte vill ha barn, jag har nog aldrig fått så många onda ord...

Att bryta tvåsamhetsnormen var ett ämne som återkom i deltagarnas berättelser explicit, men än mer implicit. Får jag/man lov att föda mitt/sitt barn även om pappan inte vill, eller kan finnas med i traditionell mening? Denna fråga tycktes vidröra ett tabu vilandes på ett outtalat, oväntat och starkt rådande kärnfamiljsideal, något deltagarna brottades med genom att föda sitt barn, utan att kunna erbjuda barnet en pappa. Det kunde innebära parallella processer av sorg, efter mannen som partner och mannen som pappan till sitt barn.

Som ensamstående kan jag få lite lätt ångest ibland över... kommer jag räcka till för henne? ...lite rädsla för att hon kommer sakna sin pappa och sänt, att eh... att jag inte kan uppfylla den biten åt henne, för det kan jag ju inte... det är en del av, av verkligheten som ensamstående förälder... som man aldrig kommer ifrån.

Samtidigt som deltagarna ensamma försökte axla föräldraansvaret uttryckte de också implicit ett internaliserat kärnfamiljsideal, om än ofrivilligt och omedvetet. Detta kom till exempel fram då de beskrev att de fick ta ett ”dubbelt” ansvar. Det kom även fram en önskan om att skona barnet från den förlust, sorg och smärta som avsaknaden av pappan tänktes kunna innebära. Deltagarna tycktes kämpa med en outtalad skuld vilken gav upphov till komplexa känslor och försök till kompensation:

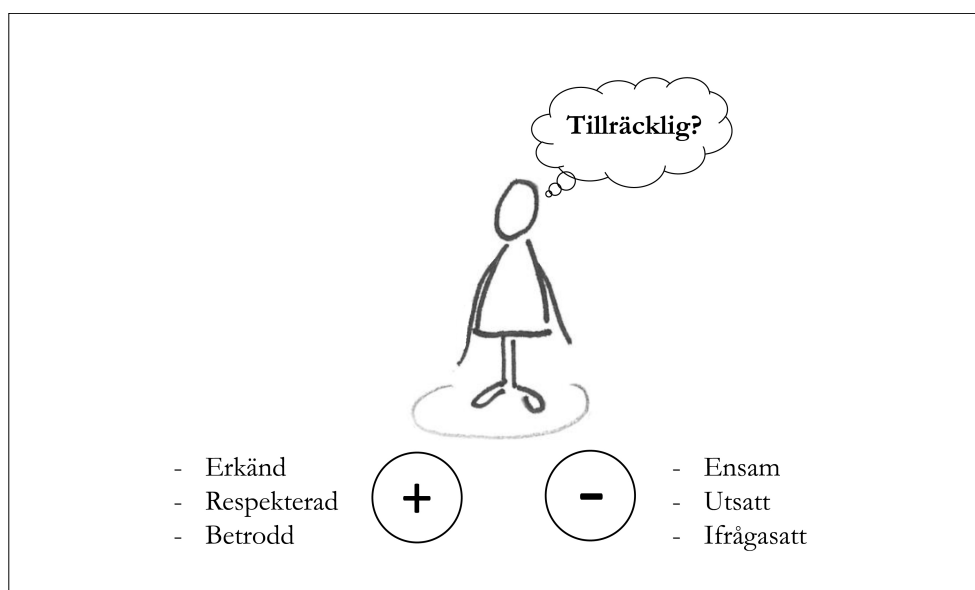
Jag vill inte att han ska känna sig bortvald på *nåt* sätt, jag vill inte ens att han ska *märka* att han inte har två föräldrar, jag vill bara vara allt för honom, jag vill att han ska få allt, men sen vet jag att, eh... jag kan bara göra mitt bästa.

Sårbarhet och utsatthet beskrevs som påtaglig i mötet med omgivningen. Att inte känna sig erkänd, respekterad eller betrodd i den nya rollen framkom som särskilt utmanande (se Figur 1). Det tolkas i analysen som att den ensamstående blev *ensam-stående*. En deltagare berättade att hon bytte barnmorska efter att initialt i deras kontakt bemötts med en uppmaning från barnmorskan om att kontakta barnets pappa med följande motivering: ”För ditt *barns* skull, ja du får ju tänka på att ditt barn *behöver* sin pappa!” vilket deltagaren resonerade om på följande vis:

”Hon har ingen *aning* om vem pappan till mitt barn är och i nuläget kan jag säga att den pappa som mitt barn har förtjänar ingen... *inget* barn att växa upp med!”. Synpunkter och kritik kunde ha en negativ påverkan på den ork som modersrollen krävde: ”Att de äger *rätten* att tala om för *mig* hur jag ska uppfostra mitt barn” uttrycker en deltagare och fortsätter: ”I början var ju den där urmodern inte så trött... då slogs hon tillbaka, men till slut blev hon trött och då är det väldigt väldigt *jobbigt*”.

Samtliga deltagare beskrev att föräldraskapet medförde ett ökat beroende av andra vilket innebar förändrade relationer. Förlust av närstående liksom en oförmåga eller ovilja från närstående att acceptera deltagarens förändrade livssituation, prioriteringar och personliga förändring kunde ses som försvårande. Det kunde gälla närstående så som barnets pappa, moderns vänner eller andra för henne betydelsefulla personer. En deltagare berättar att vissa vänner försvann och att hon upplevde det som: ”Svårt att få förståelse”, och tillägger: ”Jag gråter inte över det längre men i början tyckte jag att det var jättejobbigt, jag kände mig väldigt *ensam* i början”. En icke-dömande hållning, acceptans och stöd från närstående syntes samtidigt underlättande (se Figur 1). ”Att alla bara reagerade så positivt runtomkring, det gjorde ju att jag var väldigt *stark* och *glad* och *stolt* i min graviditet, trots att jag var ensam” formulerade en deltagare sin upplevelse. Igenkänning i och erkännande från andra mammor i liknande situation, framkom som särskilt stärkande, vilket visar såväl identifikationens som legitimitetens betydelse i att vara ensamstående.

Men så har jag ju vänner som... ja, mammor som jag umgås med nu som tycker precis som mig, och min bästa väninna hon är också ensamstående, och har varit från början, så där har vi ju enormt... vi tar ju varandras parti, jättemycket!

Figur 1. Ensamstående eller Ensam-stående?

Deltagarna beskriver att de föreställningar de hade innan de blev ensamstående inte visade sig stämma. Det kunde innebära såväl en ljusare, en mörkare som en mer ambivalent erfarenhet än väntat. En deltagare säger: "Jag hade ju besparat mig *mycket* ångest om jag hade vetat hur det hade blivit", och tillägger: "det går ju *jättebra* och jag har *the time of my life!*". En annan deltagare säger: "Nu är det så här det är! Och visst, det kanske inte blev exakt som jag hade tänkt mig, inte helt perfekt *men...* det är bra ändå och titta vad *fin* han är." Förförståelse samt egna medvetna och omedvetna ideal, drömmar och farhågor om att bli ensamstående visar sig i analysen ha påverkats genom de nya erfarenheterna.

8. Diskussion

8.1. Metoddiskussion

Deltagarnas berättelser går aldrig att göra helt rättvisa. Deras unika och mångfacetterade erfarenheter smälter här samman i den tolkande analysen och blir en abstraktion. Det är avsikten med studien men förfarandet innebär likafullt en förlust av rikedomerna i deltagarnas berättelser, en förlust som måste erkännas.

Då syftet varit att fånga deltagarnas subjektiva upplevelse av moderskapet så har kvalitativ metod här visat sig ändamålsenlig. Tolkande fenomenologisk analys finner ett värde i att utgå från ett litet antal deltagare, eftersom detta ger möjlighet att utforska och belysa en process på en detaljerad nivå (Smith, Flowers, & Larkin, 2009). Den kvalitativa metoden har gett möjlighet till såväl fördjupning som till att ringa in nyanser. Olikheter och tudelade upplevelser av både-och liksom erfarenheter av ambivalens har därmed getts utrymme. Studien är abduktiv genom att pendla mellan en induktiv strävan att låta deltagarna komma till tals, och en deduktiv förförståelse (Hansson, 2011). Kvale och Brinkmans (2014) kvalitativa forskningsintervju med utgångspunkt i en fenomenologisk livsvärldsintervju var utgångspunkt för studien liksom narrativ intervju så som den presenteras av Hollway och Jefferson (2010). En öppenhet i intervjusituation och materialinhämtning har därmed möjliggjorts. Detta har skänkt en frihet bortanför intervjuguiden (*Bilaga 2*) i en strävan efter det unika, liksom för det implicita och det som sker i intervjusituationen. Detta har ställt krav på studiens författare som stundtals upplevts krävande. Vetskapen om att utgöra en aktiv del av intervjuprocessen och därmed påverka dess riktning har skärpt både medvetenhet och lyhördhet, men också lett till ambivalens. Det etiska protokollet var till god hjälp under intervjuprocessen för att bibehålla fokus på öppenhet och reflektion över såväl materialet som intervjuarens egna bidrag, vilket är i linje med Kvale och Brinkmans tankar om objektiv reflexivitet (2014). En mer strukturerad intervjuform hade å ena sidan enklare kunnat hålla intervjun närmare frågeställningarna, men å andra sidan hade det dynamiska bidraget då minskat eller rent av gått förlorat.

Urvalet var smalt och bestod av ett litet antal potentiella deltagare. Av sju möjliga tackade fem deltagare slutligen ja till att medverka. Studien belyser en begränsad grupp med specifika erfarenheter som besöker en särskild mottagning. Det finns sannolikt ensamstående mödrar med alternativa erfarenheter som inte ryms i denna studie. Socioekonomiska förhållanden liksom kulturell inverkan utifrån etnicitet och religiös övertygelse är exempel på faktorer som också kan tänkas påverka den ensamstående både som gravid och som mor. Här ges *ett* perspektiv, utifrån ett specifikt teoretiskt sammanhang som belyst utifrån studiens syfte kan ses som *en* pusselbit i en större förståelse av ensamstående mödrars erfarenheter, där mycket återstår att utforska.

Ett dilemma som särskilt beaktades var att studiens författare och deltagarna hade viss kännedom om varandra. Det upplevdes av författaren skapa trygghet och fungera gynnsamt, men med en reservation för att det kan ha påverkat såväl känsla av frihet som begränsning i att tala fritt och öppet. Ett annat dilemma var författarens förförståelse, som aktivt reflekterades över under såväl intervju som analys. Här var handledning och teori av avgörande betydelse som ett led i att stärka studiens validitet genom att kontrollera, ifrågasätta och teoretisera löpande genom arbetet.

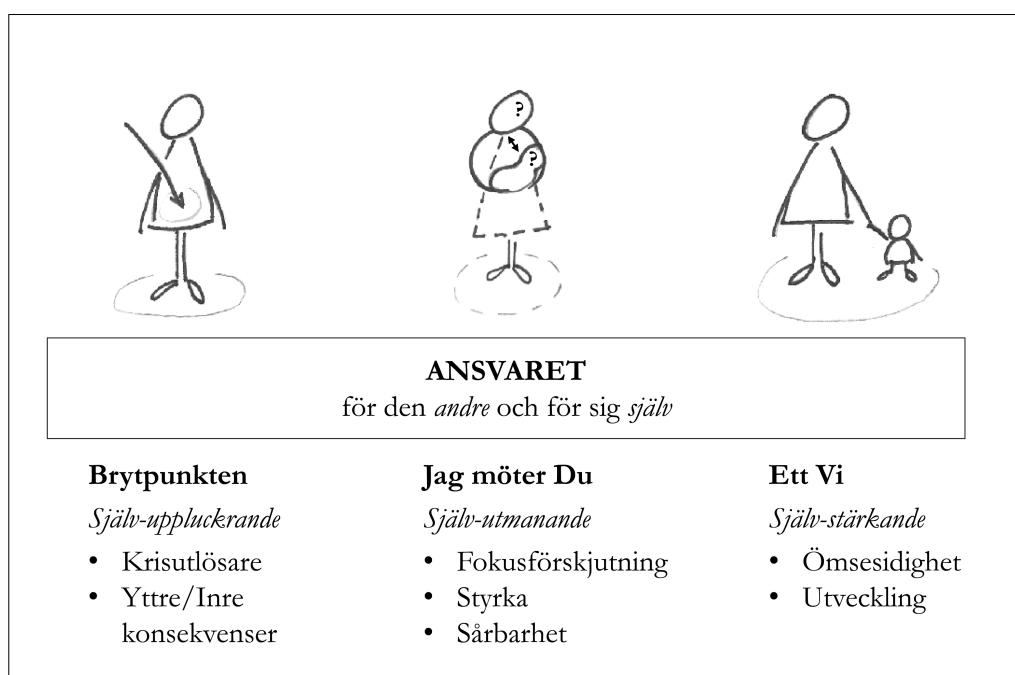
Metodval vid bearbetning av materialet genom tolkande fenomenologisk analys, IPA (Willig, 2013) bedöms av författaren som relevant för att kunna fånga nyanser och meningsskapande bidrag av berättelserna. Ett val av tematisk analys (Willig, 2013) övervägdes men valdes bort då tolkningens betydelse hade minskat, något som sågs som värdefullt för att uppnå studiens syfte. Fallstudie av en individs process, alternativt en grupp med deltagare för att följa deras gemensamma process hade varit intressant, men övervägdes inte här då det av tidsskäl (ca 1,5 år med graviditet och 9 månader som mamma inkluderat) inte ansågs genomförbart.

Reliabilitet är inom kvalitativ forskning relaterad till tillförlitlighet i metodologisk och etisk mening, vilket anses uppnått genom såväl metodval som genomförande. Det innebar å ena sidan en följsamhet till IPA och ett kritiskt granskande förhållningssätt, och å andra sidan att genomförandet präglades av reflexiv objektivitet i en strävan att motverka godtycklig subjektivitet till förmån för en kreativ öppenhet gentemot det unika och specifika (Kvale & Brinkmann, 2014).

8.2. Resultatdiskussion

Studien, som ringar in ett brottstycke av en process, visar på att moderskapet påverkar kvinnans upplevelse av sig själv. Övergången till att bli mor kan förstås som en process som i förenklad form kan ses i tre steg (se Figur 2). Processen vilar på ansvaret för barnet men också på ansvaret för sig själv, där intersubjektiviteten ses som motorn i processen. Det första steget ringar in brytpunkten när barnet via graviditetsbeskedet gör entré i kvinnans idé- och livsvärld, vilket kan ses som existentiellt drabbande och innefatta *själv-uppluckring*.

Ansvar för barnet kan generera en kris och medföra inre- och yttre konsekvenser. Det andra steget ringar in själva drabbningen med barnet som en annan, vilket kan ses som en konfrontation eller ett möte mellan kvinnan (jag) och barnet (du). Detta steg visar på en fokusförskjutning där kvinnans fokus i pendlande och varierad grad alltmer övergår från sig själv till barnet, vilket medför en *själv-utmaning* som blottlägger och/eller utvecklar såväl styrka som sårbarhet och som kräver en ny form av ansvar för sig själv och sin livssituation. Det tredje steget visar på en integration mellan kvinnan och barnet (jag och du) som något mer än summan av de båda; ett *Vi* som kan ses som *själv-stärkande*.

Figur 2. Den *själv*-förändrande processen.

Resultatet visar på att processen även påverkas av individuella och omgivande faktorer där det ensamma föräldraskapet visar sig utgöra en särskild utmaning som i påtaglig grad belastar, men också berikar kvinnans själv. Resultat indikerar att deltagarna i någon mån överträder ett tabu; att föda sitt barn även om pappan inte kommer finnas med i traditionell mening. Detta pekar på ett internaliserat kärnfamiljsideal vilket kan generera skuld känslor.

8.2.2 Den själv-förändrande processen

Kvinnans själv drabbar således samman med barnet först på ett idéplan och sedan rent konkret via de kroppsliga, känslomässiga och psykologiska konsekvenser som graviditetsbeskedet och mötet med barnet medför. En slags själv-uppluckring följer, vilket väl överensstämmer med tankar från både Baraister (2009) och Stone (2012), samt pekar mot den basala själv-förändring som moderskapet medför (Ammaniti & Trentini, 2009). Denna förändring ger plats för såväl barnet som en ny modersidentitet (Ammaniti & Trentini, 2009). Själv-uppluckringen kan ses som en sårbar och ensam process som i hög grad tycktes överraskande, vilket kan

knytas till den livsförändrande händelse barnet medfört. Själv-uppluckring kan även tolkas som ett mått av aningslöshet eller bristande realistiska förväntningar och avsaknad av igenkänning, vilket kan förstås som ett glapp i kunskapsöverföring från andra mödrar och mödravården, i likhet med vad Darvill, Skirton, och Farrand (2008) studie visar.

Answaret

Answaret kan förstås som ett fenomen med dubbel betydelse, och ses utgöra en bas för kvinnans själv-förändrande process genom moderskapets erfarenheter. Efter Levinas (1972/2006) tankegångar kan barnet här ses som *den andre*, som både drabbar modern, men som också träder fram och kallar henne till ett ansvar. Ett ansvar för någon mer än sig själv och genom det också för sig själv. Answaret i denna betydelse är således tudelat. Å ena sidan utgör det ett unikt möte och utbyte med den andre (barnet), och å andra sidan ett ansvar för det svar som mötet väcker inom modern (sitt själv) genom att låta sig beröras, involveras och påverkas (Waldenfels, 1995). Mötet med barnet påkallar därmed ett *etiskt ansvar* vilken tar form i den sinnliga kommunikationen, i vad Levinas kallar ansiktets etik (Kemp, 1992). Graviditetsbeskedet ses här som igångsättare av det etiska answaret, inringat som en förståelse av barnet som *ett* med modern, där barnet är "all-over" och "24/7" för att använda deltagarnas formuleringar. Detta gränsar till och flyter samman med den andra delen av answaret som här benämns: *faktiskt ansvar*, något den ensamstående axlar själv och som inbegriper såväl vård, omsorg och fostran som ekonomiskt och juridiskt ansvar i rådande samhällskontext. I resultatet framgår det etiska answarets betydelse, parallellt med det faktiska answaret, vilket visar sig krävande för deltagarna i en överlastad vardag, men också utvecklande.

Intet ont anande tycks deltagarna i olika grad fått ta sig an den ansvarskrävande situationen utlämnade åt sig själva något som medfört en psykologisk belastning. Barnet i sig (den andre) tycks härmed, genom sin blotta existens bryta sig in i och därmed både hota och, paradoxalt nog även genom answaret, frigöra moderns själv. Denna erfarenhet kan förstås utifrån Baraisters (2009) *maternal subjectivity* som ett särskilt formbart tillstånd efter att modern som subjekt drabbat samman med barnet. Barnets existens kan härmed bildligt talat ses som ett bräckjärn i moderns själv-uppluckring och fungera *själv-utmanande*.

Intersubjektiviteten

Relationen mor-barn och den *intersubjektivitet* som tar plats ses här som en motor i moderns själv-förändringsprocess. Barnet som ett nytt *du* kan inverka kraftfullt på kvinnans *jag* (Benjamin, 1998). Detta tolkas här som en fokusförskjutning som är av avgörande betydelse. Variationerna är tydliga i resultatet; allt ifrån att *frivilligt lämna sitt jag* och helt gå upp i barnet som *du*, vilket upplevs som en känsla av frihet, till att känna sig pressad och tvingad att *överta sitt jag* till förmån för barnet, och hamna i dess skugga (Benjamin, 2004). Likaså finns såväl ambivalens som tvekan. Oavsett fokusförskjutningen innebörd har den medfört en känslomässig dynamik vilket tett sig såväl naturlig och välkommen som skrämmande och överraskande. Intersubjektiviteten, menar Benjamin (1998), upphäver motsatsförhållandet mellan jag och du, då det i den andre går att känna igen både sig själv och den andre. Detta öppnar upp för det ömsesidiga, *thirdness* som det tredje, vilket överbrygger en dualistisk spänning och möjliggör *oneness* när detta

behövs (Benjamin, 2004; 2006). Denna process är intensivt krävande för deltagarna, och pågående i den bemärkelsen att den inte är en gång för alla given utan fordrar mycket psykisk energi och ställer nya krav på såväl kvinnan som hennes livsvillkor. Nära relationer, erkännande i det nya och behovet av stöd framkommer som synnerligen värdefullt, vilket är i enlighet med Mauthners (1999) studie som lyfter vikten av den psykosociala och relationella miljön, vilket samtidigt ses som ett led i att förebygga postpartum depression. Det kan också förstås som förhållandet till det tredje i en vidare definition som mor-barnduon i förhållande till omgivningen. Liksom i en ytterligare dimension som det tredje i en existentiell mening, vilket kan ses i betydelsen och glädjen över att känna sig som ett *vi* med sitt barn, någon som framstår som betydelsefullt och en källa att hämta kraft ur. Barnets existentiella inträde i kvinnans liv tycks öppna upp för något *mer* eller *annat* än barnet. En annan slags livsdimension som utvecklar och berikar. Denna nya livsdimension kan förstås i termer av att thirdness som något mer än *du* och *jag*, är etablerat (Benjamin, 2004; 2006), men också som thirdness, i en mer existentiell dimension. Denna dimension tycks öppna upp för det okända och ännu oupptäckta såväl inom som utom självet. Mor-barnrelationens unika prägel innebär ett gemensamt och successivt skapande eller utformande av både *sig själv* och *den andre* inom den rymd det tredje utgör, vilket också Yeatman (2015) påvisar som en möjlighet till ökad självhävdelse utan att hamna i motsatsförhållande. Intersubjektiviteten som en motor i moderns självförändrande process kan således ses fungera *själv-stärkande* och medföra en upplevelse av att växa som människa genom sin uppgift som mor, utvecklas och mogna samt vidga livsperspektivet.

8.2.3 Den ensam-stående modern

Att som ensamstående föda sitt barn innebar att kvinnan i flera avseenden också blev *ensam-stående*. För det första genom möte med vad som kan tolkas som ett rådande normsystem, vilket signalerade att det *bör* vara två föräldrar i en familj, och inte minst att en kvinna uppfattar att hon *bör* göra abort om mannen inte vill bli pappa. För det andra att det omgivande samhället på olika nivåer signalerar bekräftelse och öppenhet för den ensamståendes familjesituation explicit men implicit säger något annat, vilket gör att budskap som ensamstående får ta del av kan upplevas tvetydiga.

I Socialstyrelsens ”Kunskapsstöd för mödravården” (2014) formuleras en strävan efter att mödravården ska bedrivas utifrån ett ”normkritiskt perspektiv”. Det talas om ett ökande antal ”regnbågsfamiljer”, liksom om funktionsnedsatta, utlandsfödda, psykiskt sårbara och våldsutsatta kvinnors familjesituation vilka man önskar möta upp i vad som benämns som ett *jämlikt* föräldraskap, mellan två/flera föräldragestalter. Det ensamstående föräldraskapet omnämns inte (Socialstyrelsen, 2014). Å ena sidan signalerar det att man önskar att *alla* föräldrar ska räknas med, å andra sidan att den ensamstående inte är inkluderad. En väntad tvåsamhet i föräldraskapet går också att utläsa på Sahlgrenska Universitetssjukhusets (SU, 2017) hemsida om ”Förlossning”. Där riktas information till paret, den gravida kvinnan *och* pappan/partner, enkom (SU, 2017). I frånvaron av att benämnas och räknas med ses normen ta plats, vilken blir upp till individen att förstå. Detta visar sig utgöra en risk för att uppleva sig som *ensam-stående*, något som ett bemötande av öppenhet, acceptans och erkännande från enskilda individer inom verksamhet

riktad till den ensamstående, samt mödrahälsovård visade sig kunna fungera som motvikt till. Utöver en föräldraskapets tvåsamhetsnorm visar analysen också på att deltagarna uppfattar en norm av vad som kan ses som ett outtalat manligt tolkningsföreträde gällande reproduktion, även om lagen säger att det är den gravida kvinnans rätt att själv avgöra om hon vill föda barn eller göra en abort (Abortlagen, SFS 1974:595, §1). Abortlagen till trots så visar det sig att många kvinnor i instabila relationer upplever press från mannen att göra abort (Törnbom, Ingelhammar, Svanberg, Lilja, & Möller, 1999).

Det framkom alltså att ensamstående mödrar kunde ställas inför olika konflikter mellan det uttalade och det outtalade i omgivningen, och därigenom balansera mellan att uppleva sig som ensamstående - i bemärkelsen ”som vilken förälder som helst”, och ensamstående i betydelsen - att bli stående ensam. Dessa konflikter var deltagarna tvungna att både hantera inom sig, och bemöta. Teman av utsatthet, skuld och ensamhet framträdde tydligt. Den egna förförståelsen av att vara ensamstående, inre/yttra livsvillkor och inte minst stöd av anhöriga, liksom omgivningen samt professionella personer inom hälsovården för gravida/mödrar, tycktes fungera avgörande för hur konflikterna hanterades. Upplevelse av att känna sig tillräcklig och erkänd, visade sig uppbyggligt och sågs generera en stolthet som ensamstående, medan motsatsen, att uppleva sig otillräcklig som mamma och bli ifrågasatt i sitt föräldraskap tycktes särskilt belastande för den ensamstående modern med risk för utsatt ensamhet. Att få *erkännas* som ensamstående mor utan att uppleva sig som ensamstående syntes således som särskilt betydelsefullt.

Studien visar sammanfattningsvis på en mångfasetterad upplevelse i övergången från kvinna till mor, där självuppfattningen ses ändras genom moderskapet i den själv-förändrande process som här redovisas. Särskilt hjälpsamt visar studien att erkännandet har i övergången, genom att den ensamstående modern respekteras, stöttas och blir betrodd av såväl närstående som av det mer omgivande samhället när hon så påtagligt utmanar samtida normer gällande familjebildning. Studien belyser härmed både samhällets tvetydiga signaler och dilemman som dessa kan medföra för den ensamstående modern, och värdet av den ensamstående moderns berättelse i sig. Att lyssna till och ta tillvara hennes erfarenheter ses därför både som en källa till väsentlig kunskapsinhämtning om det ensamstående moderskapet, och som ett värdefullt underlag för ett välriktat bemötande av samma mödrar inom mödra-barnhälsovården. Denna studie får ses som ett bidrag i dessa båda avseenden.

8.2.4 Kliniska implikationer

Utifrån resultaten i föreliggande studie sammanfattas här några möjliga förslag på kliniska implikationer, i följande punkter:

- Den ensamstående kvinnan kan ges psyko-social *information* tidigt i graviditeten om moderskapets själv-utmanande process och därmed ges möjlighet till realistiska förväntningar, vilket överensstämmer med Darvill, Skirton och Farrand (2008) belysande studie av mödrars själv-bild.
- Ensamstående kvinnor inom mödravården bör erbjudas *samtal* om den livsförändrande händelsen som moderskapet innebär med öppenhet för såväl

den kroppsliga, psykologiska, relationella, sociala som existentiella dimensionen. Detta bedöms väsentligt eftersom tidigare studier framhållit att det behövs insatser för att förebygga känsla av ensamhet, psykisk ohälsa och postpartum depression, vilket ligger i linje med forskning av Mauthner (2009) och Prinds, Hvidt, Mogensen och Buus (2014).

- Kliniker behöver vara uppmärksamma på sårbarhet och utsatthet liksom känslor av såväl förhoppning och förväntan som ångest, ilska och sorg som livsförändringen kan medföra för kvinnan. Detta förs fram av Behringer, Reiner och Spangler (2011) som särskilt betydelsefullt.
- Det tycks även betydelsefullt att bemöta den ensamstående gravida/modern med etisk medvetenhet och i enlighet med Levinas tanke att se henne, liksom alla andra mödrar som den *uniket andre* att respektera och erkänna i sin livssituation, vilken hon ansvarar över.
- Hälsovården för ensamstående gravida/mödrar bör ge utrymme för att möta andra mödrar i liknande situation för att underlätta normalisering och identifikation.

Om modern ges realistisk och väl anpassad information, möjlighet till samtal enskilt eller i grupp och uppmuntras att använda sina erfarenheter av den självförändrande processen som moderskapet kan medföra till introspektion, reflektion och meningsskapande så finns goda chanser till själv-utveckling (Bailey, 1999). Moderskapet kan således medföra en unik chans för kvinnan som subjekt.

8.3. Förslag till fortsatt forskning

I studien framkommer att det ensamstående föräldraskapet inte nämns i de familjekonstellationer som Socialstyrelsens (2014) ”Kunskapsstöd för mödrahälsovården” är utformad för. Det är väsentligt att förstå mer om varför ensamstående mödrar inte benämns. Frånvaron av ensamstående mödrar i skriften pekar också på värdet av att fördjupa området i fortsatta studier.

Som bidrag till en breddad kunskapsbas följer här förslag till fortsatt forskning utifrån denna studie:

- Fördjupa förståelsen för likheter och olikheter av erfarenheter (moderskap och subjektivitet) mellan ensamstående kvinnor och kvinnor som lever i parrelation med barnets far, eller tillsammans med annan föräldragestalt/andra föräldragestalter.
- Fördjupa förståelsen för likheter och olikheter av erfarenhet (moderskap och subjektivitet) mellan oönskat ensamstående och medvetet ensamstående då Sverige 2016-04-01 legaliserade möjligheten till assisterad befruktning för ensamstående kvinnor (SOU 2014:29; Riksdagsskrivelse 2016).
- Utifrån föreliggande studies resultat undersöka den kvantitativa bredden. Överensstämmer dessa erfarenheter med en generell upplevelse bland ensamstående mödrar/mödrar i allmänhet? Enkätundersökning via BVC kan vara ett tillvägagångssätt för att få ett så brett underlag som möjligt.

Referensförteckning

- ADAS musikaliska teater. (2017). *Vi som bär världen: Om föräldraskap, fattigdom & feminism* [Programbok]. Göteborg: ADAS musikaliska teater med stöd av Göteborgs Kommun Kultur m fl.
- Allwood, C. M., & Erikson, M. G. (2010). *Grundläggande vetenskapsteori för psykologi och andra beteendevetenskaper*. Lund: Studentlitteratur.
- Ammaniti, M., & Trentini, C. (2009). How New Knowledge About Parenting Reveals the Neurobiological Implications of Intersubjectivity: A Conceptual Synthesis of Recent Research: *Psychoanalytic Dialogues*, 19(5), 537-555, doi:10.1080/10481880903231951
- Bailey, L. (1999). Refracted selves? A study of changes in self-identity in the transition to motherhood. *Sociology*, 33(2), 335-352. Hämtad från databasen SAGE Journals with Full Text.
- Baraister, L. (2009). *Maternal Encounters: The Ethics of Interruption*. London and New York: Routledge.
- Benjamin, J. (1990). An Outline of Intersubjectivity: The Development of Recognition. *Psychoanalytic Psychology*, 7S, 33-46. Hämtad från Psychoanalytic Electronic Publishing with Full Text.
- Benjamin, J. (1998). *Shadow of the Other: Intersubjectivity and gender in psychoanalysis*. New York: Rutledge.
- Benjamin, J. (2004). Beyond doer and done to: an intersubjective view of thirdness. *Psychoanalytic Quarterly*, 73(1), 5-46. Hämtad från databasen Academic Journal with Full Text.
- Benjamin, J. (2006). Two-Way Streets: Recognition of Difference and the Intersubjective Third. *A Journal of Feminist Cultural Studies*, 17(1), 116-146, doi:10.1215/10407391-2005-006
- Benjamin, J. (2010). Where's the Gap and What's the Difference? *Contemporary Psychoanalysis*, 46(1), 112-119, doi:10.1080/00107530.2010.10746042
- Behringer, J. Reiner, I., & Spangler, G. (2011). Maternal Representations of Past and Current Attachment Relationships, and Emotional Experience Across the Transition to Motherhood: A longitudinal Study. *Journal of Family Psychology*, 25(2), 210-219. Hämtad från databasen CINAHL Complete, with Full Text.

- Chalier, C. (1995) The Philosophy of Emmanuel Levinas and the Hebraic Tradition. In A. T. Peperzak (Ed.), *Ethics as First Philosophy: The significance of Emmanuel Levinas for Philosophy, literature and religion* (pp. 3-12). London and New York: Routledge.
- Darvill, R. Skirton, H., & Farrand, P. (2008). Psychological factors that impact on women's experiences of first-time motherhood: a qualitative study of the transition: *Midwifery* 26, 357-366. doi:10.1016/j.midw.2008.07.006
- Emmanuel, E., & St John, W. (2010). Maternal distress: a concept analysis: *Journal of Advanced Nursing* 66(9), 2104-2115. doi:10.1111/1365-2648.2010.05371.x
- Grenholm, C. (2005), *Moderskap och kärlek: Schabloner och tankeutrymme i feministteologisk livsåskådningsreflektion*. Nora: Nya Doxa
- Hansson, B. (2011). *Skapa vetande: Vetenskapsteori från grunden*. Lund: Studentlitteratur.
- Hart, S., & Schwartz, R. (2010). *Från interaktion till relation: Om anknytningsteori*. (G. Zetterström, övers.). Stockholm: Liber.
- Holloway, W., & Jefferson, T. (2010). *Doing qualitative research differently: free association, narrative and the interview method*. London: Sage.
- Kemp, P. (1992). *Emmanuel Levinas: En introduktion*. Göteborg: Daidalos.
- Klein, M. (1993). *Kärlek, skuld och gottgörelse: Urval av Ludvig Igra och Lars Sjögren*. (I. Löfgren i samarbete med L. Igra och L. Sjögren, övers.). Stockholm: Natur och Kultur. (Originalarbete publicerat 1975)
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (3. rev. och utök. uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Larkin, M. Watts, S. & Clifton, E. (2006). Giving voice and making sense in interpretative phenomenological analysis. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 102-120. doi:10.1191/1478088706qp062oa
- Lazar, R. (2001). Subject in First Person - Subject in Third Person: Subject, Subjectivity and Intersubjectivity. *American Journal of Psychoanalysis*, 61, 271-291. Hämtad från Psychoanalytic Electronic Publishing with Full Text.
- Levinas, E. (2006). *Humanism of the other*. (N. Poller, Trans.). Chicago: University of Illinois Press. (Original work published 1972)

- Mahler, M. S. (1974). Symbios and Individuation: The Psychological Birth of the Human Infant. *Psychoanalytic Study of the Child* (29), 89-106. Hämtad från Psychoanalytic Electronic Publishing with Full Text.
- Mauthner, N. (1999). "Feeling low and Feeling Really Bad About Feeling Low": Women's Experiences of Motherhood and Postpartum Depression. *Canadian Psychology*, 40(2), 143-161. Hämtad från PsychNET with Full Text.
- Mitchell, S. A. (2010). *Relationality: From Attachment to Intersubjectivity*. New York: Routledge.
- Prinds, C. Hvidt, N. C. Mogensen, O., & Buus, N. (2014). Making existential meaning in transition to motherhood-A scoping review. *Midwifery*, 30, 733-741. Hämtad från PubMed with Full Text.
- Riksdagsskrivelse. (2016). *Sveriges riksdag: Riksdagsskrivelse 2015/16:124*. Hämtad 17 april 2017 från <https://data.riksdagen.se/fil/C211AC43-18C7-4BC1-AA18-6A766756F9AD>
- Sahlgrenska Universitetssjukhuset. (2017). *Avdelning 308 förlossning*. Hämtad 8 april 2017 från <http://www.sahlgrenska.se/omraden/omrade-1/kvinnosjukvard/enheter/avdelning-308-forlossning/>
- SFS 1974:595. *Abortlag*. Hämtad 7 april 2017. Från Riksdagen, http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/abortlag-1974595_sfs-1974-595
- SFS 2003:460. *Lag om etikprövning av forskning som avser människor*. Hämtad 23 mars 2017 från <https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2003460-om-etikprovning-av-forskning>
- Slootjes, H. Mc Kinstry, C., & Kenny, A. (2016). Maternal role transition: Why new mothers need occupational therapists. *Australian Occupational Therapy Journal*, 63, 130-133. doi:10.1111/1440-1630.12225
- Socialstyrelsen. (2014). *Kunskapsstöd för mödrhälsovården* (2). Hämtad 7 april 2017 från Socialstyrelsen <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19328/2014-2-2.pdf>
- SOU 2014:29. *Assisterad befruktning för ensamstående kvinnor*. Hämtad 15 februari 2016 från <http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2014/05/sou-201429/>

- Smith, J. A., Flowers, P., & Larkin, M. (2009). *Interpretative Phenomenological Analysis: Theory, Method and Research*. Los Angeles: Sage.
- Statistiska centralbyrån. (2016). *Statistikenheten från SCB 2016-10-18*. Hämtad 17 april 2017, från: <http://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/levnadsforhallanden>.
- Stern, N. D. (1996). *Moderskapskonstellationen: En integrerad syn på psykoterapi med föräldrar och små barn*. (B. Nilsson, övers.). Stockholm: Natur och Kultur.
- Stone, A. (2012). *Feminism, Psychoanalysis, and Maternal Subjectivity*. New York and London: Routledge.
- Törnbom, M., Ingelhammar, E., Svanberg, E., Lilja, H., & Möller, A. (1999). Decision-making about unwanted pregnancy. *Acta Obstetrica et Gynecologica Scandinavica*, 78, 636–641. C. doi:10.1034/j.1600-0412.1999.780713.x
- Veseth, M., & Moltu, C. (2006). Tredjehet: Grunnlagsproblemer i relasjonell psykoanalyse i lys av spedbarnsforskning. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 43(9), 925-931. <http://www.psykologtidsskriftet.no/>
- Vetenskapsrådet. (2002). *Lag om etikeprövning av forskning som avser människor: Forskningsetiska Principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Göteborg: Elanders Gotab.
- Waldenfels, B. (1995). Response and Responsibility in Levinas. In A. T. Peperzak (Ed.), *Ethics as First Philosophy: The significance of Emmanuel Levinas for Philosophy, literature and religion* (pp. 3-12). London and New York: Roudedge.
- Willig, C. (2013). *Introducing Qualitative Research in Psychology*. (3rd ed.). Berkshire: Open University Press.
- Winnicott, D. W. (1969). The Location of Cultural Experience. *Psychoanalytic Quarterly*, 38, 505. Hämtad från databasen PEP.
- Winnicott, D. W. (1993). *Den skapande impulsen: Psykoanalytiska skrifter i urval av Arne Jemstedt*. (M. Wentz-Edgardh i samarbete med A. Jemstedt, övers.). Stockholm: Natur och Kultur. (Originalarbete publicerat 1965)
- Winnicott, D. W. (2003). *Lek och verklighet*. (I. Löfgren, övers.). Stockholm: Natur och Kultur. (Originalarbete publicerat 1971)
- Yeatman, A. (2015). A two-person conception of freedom: The significance of Jessica Benjamin's idea of intersubjectivity. *Journal of Classical Sociology*, 15 (1), 3–23. Hämtad från databasen PsycINFO with Full Text.

Bilaga 1

Att bli mamma - Hur har det varit för dig?

Mitt namn är Ulrika Karpefors och jag arbetar som kurator på minna-mottagningen. Det har jag gjort nästan hela tiden sedan 2001, då jag kom från Kvinnokliniken på Östra sjukhuset, där jag också var verksam som kurator. På minna möter jag, tillsammans med min kollega Maria Olsson, mammor som väntar, föder och tar hand om sina barn på egen hand.

Parallellt med arbetet så har jag under flera år studerat och är nu inne på mitt sista och avslutande år på Psykoterapeutprogrammet, och framme vid den punkt där jag får välja själv vad jag vill fördjupa mig inom och ha som tema för min uppsats. Det jag valt ligger mig extra varmt om hjärtat nämligen; *moderskapet*, och vad det innebär för kvinnan.

- Vad händer egentligen med oss som människor när vi blir mammor?
- Hur påverkar det oss?

Det här skulle jag vilja försöka förstå mer om, och jag vill utgå från ensamstående/enastående mammors egna berättelser.

Till min hjälp behöver jag fem mammor som kan avsätta 1 timma för en intervju. Det är den egna berättelsen, precis så som mamman själv har upplevt det, som intresserar mig. Om du kan tänka dig att vara en av dessa mammor så blir jag glad.

Då jag av forskningsetiska skäl inte kan intervjua någon av dem som jag själv har kontakt med på minna, så vänder jag mig till er som träffat/träffar Maria och som har barn mellan 9 och 15 månader, levt/lever som ensamförälder och är förstagångsmammor. Hon har gett mig en lista med era kontaktuppgifter (namn, telefonnummer och mail) och jag hör av mig, i tur och ordning, tills dess att fem av er tackat ja. Ni är en liten och begränsad skara men jag hoppas att det skall kunna gå att ordna.

Om du är intresserad så tänker jag mig följande upplägg:

- Du och jag kommer överens om en plats där vi kan ses och som passar dig bäst.
- Allra helst kanske intervjun kan ske när ditt barn sover, eller om någon annan kan se om barnet under tiden, så att du kan tala ostört.
- Jag spelar in intervjun och förvarar materialet säkert och kodat (dvs fränkopplat personuppgifter).

Bra att veta:

- Det är bara jag, och ev min handledare Elisabeth Punzi, som kommer att lyssna på och ta del av intervjun. Ingen annan.
- Jag bearbetar materialet och använder det endast i uppsatsens syfte. Allt raderas därefter.
- Eventuella citat, eller särskilt belysande avsnitt, från intervjun med dig kommer du att få läsa igenom innan uppsatsen lämnas in.
- Du kommer att få information om var uppsatsen kommer att finnas tillgänglig.
- Om du vill delta, avstå från att delta eller avbryta ett deltagande som du påbörjat, så gör du det. All din eventuella kontakt med minna-mottagningen pågår opåverkad och som vanligt, oavsett vad du väljer.

Ulrika Karpefors, ulrika.karpefors@gmail.com, tel: 0737-86 53 62 (privat)

Bilaga 2

Intervjuguide - En guide som stöd inför/vid intervjuerna.

Fråga 1 (Ev förändringens innehåll/art och dess valör)

Kan du berätta för mig *hur* det har påverkat dig (i ditt inre) att bli mamma?

- Hur skulle du beskriva dig före/efter att du blivit mamma?
- Har du något exempel du vill berätta om?

Vad har du uppmärksammat tydligast hos dig själv? (Förändringens art)

Hur har du upplevt det? (Positivt/negativt/både och)

- Känner du något inför detta? Om du gör det; hur skulle du vilja beskriva det?

Fråga 2 (Intrapsykiskt/existentiellt)

Har det *påverkat* din syn på dig själv?

- Om det har det, hur skulle du beskriva denna förändring?

Fråga 3 (Relationellt/förhållandet till omvärlden)

Har det påverkat dina relationer till andra?

- På vilket sätt?

Har det ändrat ditt sätt att vara utåt, mot andra? (Självförtroende/agentskap/självhävdelse)

- Hur märker du det?

Fråga 4 (Inre/yttre förhållanden)

Vad har varit *hjälpamt*/ *begränsande*?

- Hur har du hanterat denna förändring med tanke på dina egna (inre) möjligheter?
- Vad ser du som dina begränsningar? (inre sårbarhet, psykiska svårigheter)
- Vad ser du som dina styrkor? (inre styrkor/resurser)
- Hur har närstående/andra fungerat stöttande/försvårande? (Yttre förutsättningar)
- Vilket stöd hade du önskat att du skulle ha fått?

Fråga 5

Är det något som jag missat att fråga om, eller något som du vill fördjupa eller lägga till? / Är det något vi borde ha pratat om som inte kommit upp?